

Rozdział 12

STOSOWANIE MPHKGZ W KONFLIKTACH MIĘDZYNARODOWYCH I NIEMIĘDZYNARODOWYCH. KWESTIA STOSOWANIA PRAW CZŁOWIEKA W REJONIE ODPOWIEDZIALNOŚCI PKW

Streszczenie rozdziału

W świetle obowiązującego prawa humanitarnego, konflikty zbrojne dzielą się na międzynarodowe i niemiędzynarodowe, zwane wewnętrznymi. W toku konfliktów międzynarodowych znajduje zastosowanie całość prawa humanitarnego. W toku konfliktów niemiędzynarodowych stosowane prawo jest ograniczone zazwyczaj do art. 3 wspólnego i Protokołu dodatkowego II do Konwencji genewskich oraz prawa zwyczajowego.

W rozdziale zostanie zaprezentowana kwalifikacja prawna konfliktów zbrojnych o charakterze wewnętrznym oraz normy prawne stosowane w konfliktach niemiędzynarodowych.

12.1. Kiedy prawo regulujące niemiędzynarodowe konflikty zbrojne nie ma zastosowania?

Prawo regulujące konflikty wewnętrzne nie ma zastosowania w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, gdy mamy do czynienia z sytuacją wewnętrzną napięć i niepokojów. W takiej sytuacji prawo humanitarne nie jest stosowane, a stosowane są przepisy regulujące postępowanie w czasach pokoju. Oznacza to obowiązek stosowania sił policyjnych, a nie odwoływanie się do sił zbrojnych dla tłumienia wewnętrzną napięć i niepokojów. Po drugie, prawo dotyczące konfliktów wewnętrznych nie ma zastosowania w sytuacji konfliktu o charakterze międzynarodowym.

Wewnętrzne napięcia i niepokoje

Pojęcie to określa pewne minimum, które – jeśli zachodzi, to zarówno art. 3 wspólny, jak i PD II nie znajduje zastosowania⁸¹⁶. Uznaje się, że są to „sytuacje, w których akty przemocy mają względnie niski stopień natężenia, jak np.: rozruchy, demonstracje, izolowane i sporadyczne akty przemocy, przeciwstawianie się operacjom podejmowanym przez rządowe siły zbrojne oraz akty podobnej natury, jak np. masowe aresztowania”⁸¹⁷.

Profesor Bierzanek zdefiniował oba pojęcia. Jego zdaniem:

- Napięcia** a) stan „napięcia” to taki stan faktyczny, w którym „jakikolwiek władze rządowe kontrolują w pełni bieg wydarzeń i nie występują akty buntu, niemniej jednak mają miejsce masowe aresztowania lub internowanie większej liczby osób, których działalność jest uważana za niebezpieczną dla rządu”
- Niepokoje** b) natomiast „niepokoje” to jego zdaniem „stany spontanicznych aktów buntu aż do walki mniej lub bardziej zaangażowanych grup przeciwko organom władzy”⁸¹⁸.

Międzynarodowy konflikt zbrojny

Międzynarodowy konflikt zbrojny to stan walki orężnej między państwami, przeciwstawiany stanowi pokoju. W trakcie takiego konfliktu ma zastosowanie całość międzynarodowego prawa humanitarnego. Taka sytuacja ma miejsce, gdy między państwami toczy się konflikt, który zaistniał w wyniku wypowiedzenia wojny lub też bez wypowiedzenia (i to nawet gdy jedno z państw nie uznało stanu wojny), jak również wszystkie przypadki okupacji całości lub części terytorium jednego z państw (nawet gdy okupacja nie napotkała żadnego zbrojnego oporu)⁸¹⁹. Konflikt międzynarodowy będzie miał miejsce w sytuacji, gdy jedno z państw nie uznaje stanu wojny, a także gdy nie uznaje się państwa, z którym walczy. W trakcie konfliktu zbrojnego o charakterze międzynarodowym skutki prawne w świetle prawa międzynarodowego zachodzą automatycznie z chwilą zaistnienia takiego konfliktu zbrojnego⁸²⁰.

⁸¹⁶ Art. 1 ust. 2 PD II – „Niniejszy Protokół nie ma zastosowania do takich wewnętrznych napięć i niepokoju, jak rozruchy, odosobnione i sporadyczne akty przemocy oraz inne działania podobnego rodzaju, które nie są uważane za konflikty zbrojne”.

⁸¹⁷ M. Perkowski, *Definicja konfliktu nie mającego charakteru międzynarodowego w prawie międzynarodowym humanitarnym*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne*, pod red. T. Jasudowicza, Toruń 1997, s. 47.

⁸¹⁸ *Ibidem*, s. 48.

⁸¹⁹ Kwestie te reguluje art. 2 wspólny dla czterech Konwencji genewskich.

⁸²⁰ M. Perkowski, *Definicja...*, *op. cit.*, s. 46.

Wojny narodowyzwolenicze

Przykładem konfliktu zbrojnego o charakterze wewnętrznym, który regulowany jest normami właściwymi dla konfliktów międzynarodowych jest sytuacja tzw. wojny narodowyzwoleniczej. Taki konflikt jest regulowany przez art. 1 Protokołu dodatkowego I, zgodnie z którym prawo humanitarne właściwe dla konfliktów międzynarodowych obejmuje „konflikty zbrojne, w których ludy walczą przeciw panowaniu kolonialnemu i obcej okupacji oraz przeciw reżimom rasistowskim, wykonując swe prawo do samostanowienia zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz w Deklaracji w sprawie zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współpracy między państwami, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych”⁸²¹.

Konflikt zbrojny

By można było mówić o konflikcie zbrojnym o charakterze niemiędzynarodowym, musi zostać spełniona jedna podstawowa przesłanka – musi mieć miejsce konflikt zbrojny. Wymóg istnienia konfliktu zbrojnego przewiduje zarówno art. 3 wspólny Konwencji genewskich, jak i Protokół II dodatkowy. Konwencja stanowi, iż art. 3 stosuje się „gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nieposiadający charakteru międzynarodowego”.

Zdaniem Evy la Haye konflikt zbrojny w rozumieniu art. 3 wspólnego ma miejsce w sytuacji zaistnienia wrogich działań zbrojnych na terytorium jednego państwa, pomiędzy regularnymi siłami zbrojnymi i zorganizowanymi grupami zbrojnymi lub też pomiędzy zorganizowanymi grupami zbrojnymi. Działania zbrojne muszą być poważane i przedłużające się⁸²².

Podobne stanowisko zaprezentował Międzynarodowy Trybunał dla byłej Jugosławii MTKJ w sprawie *Tadicia*, kiedy stwierdził między innymi, iż konflikt zbrojny istnieje, gdy „następuję odwołanie się do sił zbrojnych państw lub dochodzi do przedłużających się działań wrogich pomiędzy rządem a zorganizowanymi grupami zbrojnymi lub też pomiędzy samymi grupami na terenie danego państwa”⁸²³. Przy określaniu wymienionych czynników wskazujących na zaistnienie konfliktu zbrojnego, sąd winien analizować nie tylko stopień organizacji grup walczących, ale również czas trwania

⁸²¹ Dz.U. z 1992 r., Nr 41, poz. 175, załącznik.

⁸²² E. Haye, *War crimes in internal armed conflicts*, Cambridge 2010, s. 8.

⁸²³ Ch. Greenwood, *International Humanitarian Law and the Tadic case*, „European Journal of International Law”, 7/1996, s. 265–278. Orzeczenia w sprawie *Tadicia* dostępne są pod sygnaturą Case No. IT-94-1-AR72.

oraz intensywność działań zbrojnych⁸²⁴. W tym samym orzeczeniu MTKJ stwierdził, że normy wynikające z art. 3 mają zastosowanie nie tylko w miejscu, w którym toczy się konflikt, ale na cały terytorium znajdującym się pod kontrolą stron walczących. Oznacza to, że art. 3 wspólny obowiązuje również w miejscu, gdzie nie są toczony walki⁸²⁵.

12.2. Artykuł 3 wspólny dla Konwencji genewskich

Przyjęte w 1949 roku cztery Konwencje odnoszą się zasadniczo do konfliktu zbrojnego o charakterze międzynarodowym. Jedynym fragmentem który odnosi się do konfliktu wewnętrznego jest artykuł 3 wspólny, zwany Konwencją w miniaturze. Zawiera on minimalny zbiór norm chroniący ofiary konfliktu niemiędzynarodowego.

12.2.1. Zakres przedmiotowy art. 3

Artykuł 3 dotyczy konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego, nakładając obowiązki nie tylko na państwa-strony konwencji, ale również na podmioty niepaństwowe. Artykuł 3 nie uzależnia jego stosowania od zasady wzajemności, tj. przestrzegania treści tego artykułu przez stronę przeciwną. Artykuł 3 wspólny nakłada obowiązki na wszystkich uczestników konfliktu i państwa neutralne.

12.2.2. Zakres osobowy

Artykuł 3 wspólny chroni:

- osoby niebiorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, którzy złożyli broń, oraz
- osoby, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu.

Artykuł 3 nie chroni uczestnika walk, który wpadł w ręce przeciwnika, przed postępowaniem karno-sądowym za udział w konflikcie zbrojnym, nawet jeśli jego jedynym przewinieniem było otwarte noszenie broni czy też walka zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego⁸²⁶.

---

⁸²⁴ E. Haye, *War crimes in internal armed conflicts*, Cambridge 2010, s. 10.

⁸²⁵ Sprawa Oskarżyciel vs Tadic No. IT-94-1-AR72, par. 70.

⁸²⁶ R. Bierzanek, *Wojna a prawo międzynarodowe*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1982, s. 327.

12.2.3. Humanitarne traktowanie

Obowiązek humanitarnego traktowania ma charakter powszechny i stanowi podstawę wszystkich czterech Konwencji genewskich. Oznacza to traktowanie, które czyni zadość potrzebom zarówno fizycznym, jak i psychicznym jednostki ludzkiej w stopniu umożliwiającym jej prawidłowe funkcjonowanie.

Artykuł 3 nakazuje traktować osoby uprawnione do ochrony w „sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku ani żadnych innych analogicznych powodów”.

Zakazane są następujące zachowania:

- zamachy na życie i nieetykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki,
- branie zakładników,
- zamachy na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie,
- skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

Zakazane
działania

Wyliczenie ma charakter przykładowy i nie jest to lista zamknięta⁸²⁷.

Ranni, chorzy

Artykuł 3 wspólny stanowi, że ranni i chorzy będą zbierani i leczeni. Jest to podstawowa zasada prawa humanitarnego, która leży u podstaw prawa genewskiego od czasów jego pierwszej kodyfikacji w 1864 roku.

Dla realizacji obowiązku nałożonego przez pkt. 2 art. 3 wspólnego, tj. nakazu zbierania i leczenia rannych i chorych, Konwencja wprowadza prawo do inicjatywy humanitarnej. W tym celu artykuł 3 wspólny zawiera regulację zezwalającą na działanie organizacji niosących pomoc, stanowiąc że „bezpstronna organizacja humanitarna, taka jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swe usługi stronom w konflikcie”.

Personel medyczny

Sytuacja personelu medycznego w toku konfliktu wewnętrznego nie jest bezpośrednio regulowana przez art. 3 wspólny. Braki te uzupełniają zasady prawa zwyczajowego. Zgodnie z normami prawa zwyczajowego personel medyczny winien być szanowny i chroniony we wszelkich okolicznościach.

⁸²⁷J. Pictet, *I Geneva Convention Commentary*, International Committee of the Red Cross, 1960, s. 54.

Personel chroniony traci ochronę w sytuacji popełnienia czynów sprzecznych ze swym humanitarnym mandatem⁸²⁸.

12.3. Protokół dodatkowy II

Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku były okresem nasilenia się konfliktów o charakterze wewnętrznym. Doświadczenia związane ze stosowaniem art. 3 doprowadziły do sytuacji, w której podjęto próbę rozszerzenia i ściślejszego określenia ochrony prawnej obowiązującej w trakcie konfliktów wewnętrznych. Protokół dodatkowy II (PD II) jest rozwinięciem treści art. 3 wspólnego⁸²⁹.

12.3.1. Zastosowanie Protokołu dodatkowego II

Konflikt zbrojny, by był regulowany PD II, musi spełnić przesłanki dla art. 3 wspólnego oraz przesłanki dodatkowe. Są to następujące warunki:

- 1) konflikt musi „toczyć się na terytorium Wysokiej Umawiającej się Strony między jej siłami zbrojnymi a rozłamowymi siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi uzbrojonymi grupami,
- 2) pozostającymi pod odpowiedzialnym dowództwem,
- 3) sprawującymi taką kontrolę nad częścią jej terytorium, że
- 4) mogą przeprowadzać ciągłe i spójne operacje wojskowe oraz
- 5) stosować PD II.

Ad. 1) „Między jej siłami zbrojnymi a rozłamowymi siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi uzbrojonymi grupami”

Stronami konfliktu regulowanego PD II, w zależności od sytuacji, mogą być:

- siły zbrojne rządu Wysokiej Umawiającej się Strony,
- rozłamowe siły zbrojne,
- inne zorganizowane uzbrojone grupy.

Wyliczenie nie ma mieć charakteru wyczerpującego, jednak zawiera najczęściej występujące przykłady. Z jednym zastrzeżeniem, a mianowicie PD II nie reguluje konfliktu, który miałby się toczyć, nawet po spełnieniu pozostałych przesłanek, pomiędzy różnymi frakcjami bez udziału sił rządowych⁸³⁰. Zatem PD II reguluje konflikt pomiędzy stronami w wymiarze wertykalnym a nie horyzontalnym⁸³¹.

⁸²⁸ J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, 2005, s.79–80.

⁸²⁹ R. Bierzanek, *Wojna...*, *op. cit.* s. 330.

⁸³⁰ M. Perkowski, *Definicja...*, *op. cit.*, s. 50.

⁸³¹ S. Junod, *Additional Protocol II: History and scope*, *American University Law Review*, 33/1983, s. 29–36.

W artykule 1 PD II pojawia się również drugie kluczowe pojęcie, tj. „siły zbrojne”, które interpretuje się zgodnie z definicją zawartą w art. 43 PD I⁸³².

Uczestnikiem konfliktu regulowanego przez PD II mogą być inne niż „siły zbrojne strony” zorganizowane grupy uzbrojone. Z uwagi na charakter takich formacji (partyzantka, oddziały powstańcze), przyjmuje się, że są to formacje, które mają na czele osobę odpowiedzialną za swoich podwładnych, są wyposażone w stałe widoczne znaki wyróżniające, jawnie noszą broń, a także przestrzegają praw i zwyczajów wojennych. Zgodnie zaś z art. 2 regulaminu haskiego z 1907 roku, jeśli spełnienie przesłanek organizacyjnych nie jest możliwe, za siłę zbrojną mogą zostać uznane grupy, jeśli jawnie noszą broń oraz zachowują prawa i zwyczaje wojenne.

Zorganizowane
grupy
uzbrojone

Ad. 2) „Pozostającymi pod odpowiedzialnym dowództwem”

Strony w konflikcie podlegającym PD II muszą grupować jednostki, które znajdują się pod odpowiedzialnym dowództwem. Pozostawanie pod odpowiedzialnym dowództwem oznacza pewien stopień organizacji grup rozłamowych⁸³³. Chodzi o minimalny próg organizacji, który zezwala na prowadzenie planowych i ciągłych operacji militarnych a także funkcjonowanie systemu dyscypliny w imieniu faktycznie sprawowanej władzy⁸³⁴. Taką przesłanką kierowali się talibowie znajdujący się pod dowództwem Shury obrażającej pod przewodnictwem mułły Omara w Quecie, w Pakistanie.

Ad. 3) „Sprawującymi taką kontrolę nad częścią jej terytorium”

Obszar niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego obejmuje natomiast terytorium tylko jednej Wysokiej Umawiającej się Strony. W sprawozdaniu z 1970 roku MKCKK podał, iż obszar konfliktu niemiędzynarodowego zawiera się w obrębie prawnym i geograficznym jednego państwa. Zatem strona spełnia kontrolę na określonym terytorium, która musi być wystarczająca dla

⁸³² Art. 43 PD I („Siły zbrojne”):

„1. Siły zbrojne strony konfliktu składają się ze wszystkich uzbrojonych i zorganizowanych sił, grup i oddziałów, które podlegają dowództwu odpowiedzialnemu przed tą stroną za postępowanie jego podwładnych, choćby ta strona była reprezentowana przez rząd lub władzę nieuznaną przez stronę przeciwną. Takie siły zbrojne powinny podlegać systemowi wewnętrznej dyscypliny, który by zapewniał między innymi poszanowanie przepisów prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych. 2. Członkowie sił zbrojnych strony konfliktu (inni niż personel medyczny i duchowny objęty artykułem 33 Trzeciej Konwencji) są kombatantami, to jest mają prawo bezpośredniego uczestniczenia w działaniach zbrojnych. 3. Strona konfliktu, która wciela do swych sił zbrojnych organizację paramilitarną lub uzbrojoną służbę porządku publicznego, powinna powiadomić o tym inne strony konfliktu”.

⁸³³ S. Junod, *Additional...*, *op. cit.*, s. 29–37.

⁸³⁴ M. Perkowski, *Definicja...*, *op. cit.*, s. 51.

przeprowadzania ciągłych i spójnych operacji wojskowych i stosowania Protokołu (czyli np. do ochrony chorych i rannych)⁸³⁵.

Ad. 4) „Zdolność przeprowadzenia ciągłych i spójnych operacji wojskowych”

W międzynarodowych konfliktach zbrojnych „ciągłość” tłumaczy się jako sytuację, w której działania zbrojne są aktualnie w toku lub prowadzenie ich jest nieustannie ponawiane. Zatem chodzi tu np. o ciągłe ataki na bazy NATO w Afganistanie, a nie sporadyczny jeden atak. Natomiast „spójność” określa planowy i skoordynowany charakter operacji militarnych, dokonywanych przez strony konfliktu⁸³⁶.

Ad. 5) „Stosować niniejszy protokół”

Nieprzestrzeganie norm MPH jest jednym z najczęstszych zarzutów stawianych stronom konfliktu zbrojnego. Jednocześnie musimy pamiętać, iż przestrzeganie norm prawa humanitarnego nie może być uzależnione od postępowania strony przeciwnej.

Ochrona prawna w konfliktach międzynarodowych

Ochrona osób w konflikcie zbrojnym wewnętrznym może wynikać z art. 3 wspólnego lub art. 3 wspólnego i PD II. Ochrona ta uzupełniona jest prawem zwyczajowym.

Mówiąc o ochronie wynikającej z prawa humanitarnego w trakcie konfliktów wewnętrznych, musimy skupić się na następujących kwestiach, regulowanych przez art. 3 i PD II:

- 1) Zakres osobowy,
- 2) Humanitarne traktowanie,
- 3) Kwestia rannych, chorych i rozbitków,
- 4) Personel medyczny,
- 5) Pomoc organizacji humanitarnych,
- 6) Traktowanie ludności cywilnej.

12.3.2. Zakres osobowy

Ochrona wynikająca z Protokołu dodatkowego II znajduje „zastosowanie do wszystkich osób dotkniętych przez konflikt zbrojny”⁸³⁷. Traktowanie zgodne z jego treścią należy się każdemu uczestnikowi walk, a nie tylko np. osobie, która złożyła broń.

⁸³⁵ S. Junod, *Additional...*, *op. cit.*, s. 29–37.

⁸³⁶ M. Perkowski, *Definicja...*, *op. cit.*, s. 52.

⁸³⁷ Art. 2 PD II.

Protokół dodatkowy II nie wprowadza zmiany co do istoty sytuacji osób uczestniczących w wewnętrznym konflikcie zbrojnym. W tym zakresie jest podobny do art. 3 i spełnia przesłanki w nim określone dlatego, nawet gdy osoby uczestniczą – w konflikcie regulowanym PD II, to dalej nie uzyskują praw takich jak np. jeńcy wojenni w konflikcie międzynarodowym. Powstańcy dalej mogą być skazani na śmierć za uczestnictwo w walkach, nawet jeśli postępują zgodnie z zasadami i zwyczajami wojennymi⁸³⁸.

12.3.3. Humanitarne traktowanie

Protokół dodatkowy II zakazuje zawsze i wszędzie popełniania, w toku konfliktu wewnętrznego, następujących czynów: **Działania zakazane**

- a) zamachów na życie, zdrowie lub fizyczną albo psychiczną równowagę osób, zwłaszcza zabójstw, jak też okrutnego traktowania, takiego jak: tortury, okaleczenia lub wszelkie postacie kar cielesnych,
- b) kar zbiorowych,
- c) brania zakładników,
- d) działań terrorystycznych,
- e) zamachów na godność osobistą, w szczególności traktowania poniżającego i upokarzającego, gwałtu, zmuszania do prostytucji i wszelkich postaci zamachów na obyczajność,
- f) niewolnictwa i handlu niewolnikami we wszelkich postaciach, grabieży,
- g) groźby popełnienia któregośkolwiek z wymienionych czynów⁸³⁹.

Podobnie jak w wypadku art. 3, wyliczenie nie ma charakteru enumeratywnego. Jednak z punktu widzenia ochrony jednostek w konflikcie wewnętrznym, ta rozbudowana lista ma istotne znaczenie.

12.3.4. Ranni, chorzy i rozbitkowie

Pod względem ochrony chorych, rannych i rozbitków bardziej zadowalający jest Protokół dodatkowy II. Uwzględni on potrzebę:

- a) ochrony rozbitków, czego nie czyni art. 3 wspólny,
- b) poszanowania i ochrony osób chorych i rannych, i to bez względu na fakt, czy dana osoba w konflikcie uczestniczyła, czy też nie,
- c) poszukiwania rannych, chorych i rozbitków,
- d) ochrony przed grabieżą⁸⁴⁰.

⁸³⁸ R. Bierzanek, *Wojna...*, *op. cit.*, s. 334.

⁸³⁹ Art. 4 PD II.

⁸⁴⁰ Art. 7 i 8 PD II.

Co istotne, Protokół dodatkowy II wprowadza ochronę osób zmarłych, co zbliża go do regulacji przewidzianych w Konwencjach genewskich dla konfliktu międzynarodowego.

12.3.5. Personel medyczny

Protokół dodatkowy II wprowadził kompleksowe uregulowania w kwestiach: ochrony personelu medycznego i duchownego, ochrony działalności medycznej oraz ochrony jednostek medycznych i transportu medycznego.

12.3.5.1. Ochrona personelu medycznego i duchownego

Protokół dodatkowy II określa, że jako personel medyczny traktowane są osoby zaangażowane w niesienie pomocy chorym i rannym, zarówno wojskowe, jak i cywilne⁸⁴¹. Wyliczenie personelu chronionego jest zbieżne z regulacjami I i II Konwencji genewskiej⁸⁴².

Ochrona personelu medycznego jest podobna do tej, która została nadana personelowi medycznemu w konflikcie międzynarodowym. Personel ma być szanowany i chroniony oraz nie może być przedmiotem ataku. Podobnie regulowana jest sytuacja personelu duchownego.

12.3.5.2. Ochrona działalności medycznej

Ochrona personelu medycznego w trakcie trwania konfliktu regulowanego PD II rozciąga się również na czas, kiedy personel ten niesie pomoc. Zakazane jest karanie osób, które taką pomoc niosą. Ponadto ochronie podlega prawo do posiadania informacji o rannych i chorych, którzy znajdują się pod opieką personelu medycznego. Niedopuszczalne jest wymuszanie informacji na temat chorych i rannych od osób niosących im pomoc.

12.3.5.3. Ochrona jednostek medycznych oraz transportu medycznego

PD II nadaje ochronę zbieżną z tą nadaną przez Konwencje genewskie. Ochrona, tak jak w wypadku konfliktu międzynarodowego, nie jest bezwzględna, może ulec zawieszeniu w sytuacji, gdy jednostki medyczne są wykorzystywane do działań sprzecznych z ich przeznaczeniem, do działań wrogich.

---

⁸⁴¹ Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, International Committee of the Red Cross, Geneva 1987, s. 1420.

⁸⁴² Wyliczenie personelu objętego ochroną znajduje się w rozdziale 8 dotyczącym ochrony rannych, chorych i rozbitków.

12.3.6. Pomoc organizacji humanitarnych

Protokół dodatkowy II potwierdza uprawnienie organizacji takich jak Czerwony Krzyż, do niesienia pomocy stronom konfliktu. Przewiduje również możliwość niesienia pomocy przez ludność cywilną, zbliżając się w ten sposób do przepisów Konwencji genewskich.

12.3.7. Traktowanie ludności cywilnej

Protokół dodatkowy II sytuacji osób cywilnych poświęca część IV, która stanowi podstawę traktowania tej grupy osób dotkniętych konfliktem wewnętrznym:

1) ludność cywilna korzysta z ogólnej ochrony przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych. Oznacza to zakaz kierowania ataku na osoby cywilne. Zakaz nie ma charakteru bezwarunkowego. Dotyczy jedynie osób, które nie biorą bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych⁸⁴³,

2) Protokół wprowadza również ochronę dóbr koniecznych dla przetrwania ludności cywilnej. Chodzi tu przede wszystkim o żywność, bydło czy zbiory (zakaz obejmuje niszczenie ich za pomocą środków chemicznych, np. takich, jakich używały siły amerykańskie w Wietnamie). Ochroną objęte są również obszary rolnicze, urządzenia nawadniające czy urządzenia dostarczające wodę, np. wodociągi miejskie⁸⁴⁴,

3) analogicznie do Protokołu I (mającego zastosowanie do konfliktów międzynarodowych) Protokół II wprowadza ochronę budowli i urządzeń zawierających niebezpieczne siły. Celem ochrony tych obiektów jest zabezpieczenie ludności cywilnej przed skutkami ich zniszczenia; chodzi tu przede wszystkim o obiekty takie jak: zapory, tamy czy elektrownie atomowe. Zwłaszcza atak na te ostatnie, mógłby mieć skutki porównywalne z atakiem nuklearnym. Artykuł 15 PD II nie wprowadza ogólnej ochrony obiektów cywilnych, jednakże jego treść zawiera konieczne minimum⁸⁴⁵,

4) Protokół dodatkowy II wymaga od stron w konflikcie poszanowania dóbr kultury i obiektów kultu religijnego⁸⁴⁶,

5) PD II wprowadza zakaz przymusowego przemieszczania ludności, chyba że jest to podyktowane względami bezpieczeństwa osób cywilnych ze względu na stanowcze względy wojskowe⁸⁴⁷,

⁸⁴³ Art. 13 PD II.

⁸⁴⁴ Art. 14 PD II.

⁸⁴⁵ Y. Sandoz, Ch. Swinarski, B. Zimmermann, *Commentary...*, *op cit.* s. 1462.

⁸⁴⁶ Art. 16 PD II.

⁸⁴⁷ Art. 17 PD II.

6) Protokół dodatkowy II stanowi, że udział dzieci w wieku poniżej 15 lat w działaniach zbrojnych jest nielegalny. W sytuacji, gdy dzieci poniżej 15 roku życia biorą udział w walce, należy im się szczególna ochrona⁸⁴⁸.

12.4. Normy prawa zwyczajowego znajdujące zastosowanie w trakcie konfliktów wewnętrznych

Uzupełnieniem systemu prawnego obowiązującego w trakcie konfliktów wewnętrznych są normy prawa zwyczajowego. Stopniowa ewolucja rozwoju międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych doprowadziła do przenikania gwarancji zarezerwowanych dla konfliktu międzynarodowego do konfliktu niemiędzynarodowego.

Do najważniejszych norm prawa zwyczajowego, mających wpływ na konflikt regulowany art. 3 lub PD II, a wywodzących się z regulacji dotyczących konfliktu międzynarodowego, możemy zaliczyć:

1. Odnoszące się do zasady odróżnienia:
  - a) obowiązek odróżnienia przez strony konfliktu osób cywilnych od kombatantów. Celem ataku nie może być ludność cywilna. Zasada ta ma istotne znaczenie, jako że art. 3 milczy na ten temat. Reguła ta zawarta w PD II ma obecnie charakter powszechnie obowiązujący również w sytuacji, gdyby konflikt nie osiągnął pułapu, który powoduje, że winien być regulowany PD II. Analogiczna zasada znajduje zastosowanie w stosunku do obiektów cywilnych i wojskowych. Tylko te ostatnie mogą być dopuszczalnym celem ataku⁸⁴⁹.
2. Odnoszące się do osób i obiektów chronionych:
  - a) ochrona personelu medycznego – nie jest to zasada MPH, która bezpośrednio wynika z treści art. 3. Zawarta w PD II, obecnie jest traktowana jako powszechnie obowiązująca, niezależnie od rodzaju konfliktu wewnętrznego. Jest to niezwykle istotne, gdyż brak skutecznej ochrony personelu medycznego czyni wątpliwym faktyczną możliwość niesienia pomocy osobom potrzebującym, co znowu jest zagwarantowane treścią art. 3⁸⁵⁰,
  - b) zasada, zgodnie z którą personel stowarzyszeń pomocy podlega ochronie. Zarówno art. 3, jak i PD II, nie zawierają norm mających na celu ochronę personelu stowarzyszeń pomocy. Obecnie jednak atak na personel tych stowarzyszeń uznany będzie za zbrodnię wojenną, chociażby w świetle statutu Międzynarodowego

⁸⁴⁸ Art. 4 ust. 3 (c) PD II.

⁸⁴⁹ J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge 2005, s. 5 i nast.

⁸⁵⁰ *Ibidem*, s. 80.

Trybunału Karnego. Powszechnie obowiązujący charakter tej zasady nie podlega wątpliwości, przez co stanowi ona uzupełnienie systemu konwencyjnego opartego o art. 3 i PD II⁸⁵¹,

- c) zakaz ataku na personel i obiekty związane z wykonywaniem misji pokojowych. Zarówno art. 3, jak i PD II, nie poruszają kwestii ochrony tzw. *peacekeepers*, czyli sił pokojowych, rozjemczych. Niewątpliwie wpływ na ukształtowanie zwyczajowej zasady zakazu ataku na siły pokojowe miał statut MTK oraz statut trybunału dla Sierra Leone. Podobnie kształtuje się praktyka państw, wszędzie bowiem atak na siły pokojowe uznawany jest za poważne przestępstwo. Ochrona ta przysługuje siłom pokojowym ustanowionym pod egidą ONZ lub też organizacji regionalnych⁸⁵². W sytuacji zmiany mandatu sił pokojowych na *peace enforcement* (wojska służące przywróceniu pokoju również przy użyciu siły, np. *Rapid Reaction Forces* w Bośni w roku 1995), wówczas do działań takich sił znajduje zastosowanie „klasyczne” prawo humanitarne, takie jak w stosunku do normalnych sił zbrojnych.
3. Odnoszące się do metod i środków walki:
    - a) zakaz używania pocisków typu dum-dum. Pociski takie bezdyskusyjnie zabronione są w toku konfliktu międzynarodowego. Obecnie przyjmuje się, że pociski takie są zabronione również w konflikcie wewnętrznym (art. 3 i PD II), jako że powodują nadmierne i niepotrzebne cierpienie⁸⁵³.
  4. Odnoszące się do traktowania ludności cywilnej:
    - a) zakaz używania „żywych tarcz”. Stosowanie „żywych tarcz” uznane zostało za zbrodnie wojenne przed brytyjskim i amerykańskim trybunałem wojskowym po II wojnie światowej, a także przez MTKJ. Obecnie nie budzi wątpliwości zwyczajowy charakter zakazu stosowania „żywych tarcz” również w konfliktach wewnętrznych⁸⁵⁴.
  5. Odnoszące się do kwestii odpowiedzialności jednostki za zbrodnie wojenne:
    - a) jedną z ważniejszych zasad, która uzyskała swój powszechny charakter, jest zasada stanowiąca o indywidualnej odpowiedzialności jednostki za zbrodnie wojenne. Została ona ukształtowana nie tylko dzięki statutom trybunałów karnych, ale również dzięki ich orzecznictwu⁸⁵⁵.

⁸⁵¹ J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary...*, *op. cit.*, s. 106.

⁸⁵² *Ibidem*, s. 112.

⁸⁵³ J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary...*, *op. cit.*, s. 270.

⁸⁵⁴ *Ibidem*, s. 339.

⁸⁵⁵ *Ibidem*, s. 552.

Zasady te mają powszechnie obowiązujący charakter, niezależnie czy dane państwo jest, czy też nie, stroną poszczególnych aktów prawnych.

12.5. Odpowiedzialność za zbrodnie popełnione w trakcie międzynarodowych konfliktów zbrojnych

Konflikty wewnętrzne dawno już przestały być wewnętrzną sprawą państw, na terenie których się toczą. Podejście to znajduje akceptację w orzecznictwie m.in. MTKJ, gdzie sąd stwierdził, że zbrodnie wojenne mogą również mieć miejsce w trakcie konfliktów o charakterze międzynarodowym.

12.6. Znaczenie przestrzegania praw człowieka w kontekście współczesnych konfliktów zbrojnych

Konflikty zbrojne, w których w ostatniej dekadzie brały udział polskie siły zbrojne, charakteryzują się asymetrycznością i międzynarodowym charakterem. Oznacza to, że polskie siły zbrojne muszą dostosować się do wyzwań współczesnych konfliktów zbrojnych nie tylko pod względem przygotowania i sprzętu, ale również pod względem prawnym.

Działania polskich sił zbrojnych są, i wszystko wskazuje na to, że będą w przyszłości, głównie nakierowane na działania o charakterze antypartyzanckim (*counterinsurgency*). W toku takich działań znaczenie poszanowania praw człowieka, praw ludności lokalnej jest nie mniej istotne niż w toku klasycznych konfliktów zbrojnych. Co więcej, biorąc pod uwagę, że działalność partyzantów jest zawsze silnie zakorzeniona w społecznościach lokalnych, to ludność cywilna stała się punktem ciężkości (*centre of gravity*) współczesnych konfliktów zbrojnych. By działania antypartyzanckie były skuteczne, „działania wojskowe, polityczne, ekonomiczne, psychologiczne i cywilne muszą być podjęte”⁸⁵⁶. Zatem przestrzeganie praw człowieka, zwrócenie się z pomocą do ludności cywilnej ma nie tylko wymiar humanitarny, ale wymiar wysoce praktyczny z wojskowego punktu widzenia. Wizję nowego podejścia do działań o charakterze antypartyzanckim przedstawił gen David Petraeus w swoim podręczniku nt. działań antypartyzanckich (*Manual on Counterinsurgency*)⁸⁵⁷.

Publikacja ta zakłada proaktywną formę działań antypartyzanckich. W świetle doktryny Petraeus’a kluczem do powodzenia w tego typu operacjach jest zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej. Środkiem do zapewnienia bezpieczeństwa jest widoczna obecność żołnierzy na terenach zagrożonych

⁸⁵⁶ G. Sitaraman, *Counterinsurgency, the war on terror, and the laws of war*, Virginia Law Review, vol. 95, 2009, s. 1773.

⁸⁵⁷ Field Manual, nr 3-24, MCWP3-33.5, s. x, s. 1-149, 1-153, 1-150, 1-151 <www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24fd.pdf> (dostęp 5.10.2013). Dalej COIN Manual.

partyzantką. Obecność taka wymaga, z jednej strony, rezygnacji z bezpieczeństwa oferowanego przez bazy wojskowe i transportery opancerzone na rzecz patroli pieszych⁸⁵⁸. Z drugiej zaś strony, nakłada na każdego żołnierza obowiązek przestrzegania praw człowieka i prawa humanitarnego⁸⁵⁹. W toku działań antypartyzanckich zaniedbania, błędy czy naruszenia prawa popełnione przez pojedynczego żołnierza, mogą zniweczyć wysiłek setek ludzi.

Elementem współczesnych działań antypartyzanckich są Zespoły Odbudowy Prowincji (Provincial Reconstruction Teams – PRT). Mają na celu wsparcie administracji rządowej poprzez odbudowę kraju. PRT prowadzą zarówno działania nakierowane na duże projekty infrastrukturalne, jak i szkolenie lokalnych władz i administracji. Projekty realizowane przez PRT nie tylko przyczyniają się do polepszenia sytuacji ludności lokalnej, ale również przyczyniają się do upowszechnienia rządów prawa i praw człowieka⁸⁶⁰.

Działania antypartyzanckie, pomimo swojego procywilnego wymiaru, są działaniami wojskowymi. Prowadzi to często do niejasnego rozmycia działań wojskowych i cywilnych. Podobnie jak działania talibów, działania zmierzające do ich pokonania mają często niedookreślony cywilno-wojskowy charakter. W takiej sytuacji konieczne jest położenie nacisku na upowszechnianie prawa humanitarnego i praw człowieka w siłach zbrojnych. Ich przestrzeganie ma znaczenie prawne, moralne i etyczne, ale jest również pożądane z punktu widzenia sukcesu operacji wojskowej⁸⁶¹.

12.7. Kwalifikacja prawna konfliktu w Afganistanie – kwestie praktyczne

Dla zobrazowania komplikacji związanych z kwalifikacją konfliktu zbrojnego zostanie poniżej przedstawiona próba określenia charakteru konfliktu toczzonego w Afganistanie. Zdefiniowanie charakteru konfliktu ma podstawowe znaczenie dla określenia statusu uczestników. Przykład afgański ma o tyle znaczenie, iż w misji tej biorą aktywny udział polskie wojska w ramach operacji ISAF.

Konflikt zbrojny może się toczyć pomiędzy państwami oraz podmiotami niepaństwowymi. Gdy konflikt toczy się między państwami, wówczas mamy do czynienia z konfliktem zbrojnym o charakterze międzynarodowym. W toku takiego konfliktu, jego uczestnicy chronieni są całością międzynarodowego prawa humanitarnego, zwłaszcza III Konwencją genewską. W toku

⁸⁵⁸ D. Kilcullen, *Counterinsurgency*, London 2010, s. 35.

⁸⁵⁹ COIN Manual, *op. cit.*, s. 5–9, tabela 5–1.

⁸⁶⁰ J. Bebbler, *The Role of Provincial Reconstruction Teams (PRTs) in Counterinsurgency Operations: Khost Province, Afghanistan*, Small Wars Journal, Marzec, 2011.

⁸⁶¹ COIN Manual, *op. cit.*, s. 1–24, par. 1–132.

konfliktu wewnętrznego, w większości wypadków będą podlegać jedynie ochronie wynikającej z art. 3 wspólnego lub/i Protokołu dodatkowego II.

12.7.1. Charakterystyka istoty konfliktu pomiędzy USA a Talibami

Afganistan w latach 90. był trudny do zidentyfikowania na arenie międzynarodowej. Po upadku komunistycznego reżimu pod wodzą Nadżibullacha, w 1992 roku kraj został nazwany Islamskim Państwem Afganistanu z prezydentem Burhanuddinem Rabbani'm na czele⁸⁶². Cztery lata później gdy talibowie doszli do władzy, nazwali Afganistan Islamskim Emiratem Afganistanu. Obie nazwy były używane przez uczestników konfliktu do 2001 roku, kiedy to rząd tymczasowy, wyłoniony w toku rozmów pokojowych w Bonn, nadał państwu nazwę Islamskiej Republiki Afganistanu.

W ocenie charakteru konfliktu należy przyrzeć się, czy Afganistan pod wodzą talibów mógł być stroną konfliktu międzynarodowego. Zwłaszcza konstatacja, że talibowie nie wykonywali *de iure* lub *de facto* kontroli nad Afganistanem mogłaby sprzyjać przyjęciu za fakt, że konflikt pomiędzy USA a Afganistanem rządzonym przez talibów był niemiędzynarodowy.

Talibowie doszli do władzy w połowie lat 90, kiedy w 1996 roku przejęli władzę w Kabulu⁸⁶³. Od tego czasu sprawowali władzę nad większością kraju (ok. 90%)⁸⁶⁴. W trakcie swoich rządów ustanowili efektywny system władzy piastowanej przez Szury i lokalnych gubernatorów. W tym czasie wprowadzili system prawa oparty na surowej interpretacji prawa szariatu. Naruszenia praw człowieka spowodowały, że talibowie zostali uznani jedynie przez Pakistan, Arabię Saudyjską, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Czeczenię. Brak oficjalnego rządu talibów został potwierdzony rezolucjami ONZ⁸⁶⁵. W przeddzień Operacji Enduring Freedom w 2001 roku, nie można było mówić o *de iure* charakterze rządów talibów. Z drugiej strony, Rezolucje ONZ nie wykluczały *de facto* charakteru władztwa talibów. Co więcej, Rezolucja S/RES/1214 z grudnia 1998 roku potwierdzała kontrolę Afganistanu przez talibów⁸⁶⁶. W okresie przed operacją Enduring Freedom

⁸⁶² Więcej informacji patrz CIAWorld Factbook, <www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2001/geos/af.html#Govt>.

⁸⁶³ R. Wolfrum, Ch. E. Philipp, *The Status of the Taliban: Their Obligations and Rights under International law*, Max Planck Yearbook of United Nations, Volume 6, 2002, *op. cit.* s. 588.

⁸⁶⁴ N. Ghufraan *The Taliban and the civil war entanglement in Afghanistan*, Asian Survey 2001, s. 474.

⁸⁶⁵ S/RES/1214 (1998) Grudzień 1998 para. 1 dostępna na stronie <<http://www.security-councilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Afgh%20SRES1214.pdf>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁶⁶ Taka interpretacja Rezolucji ONZ jest przywołana w tekście R. Wolfrum, Ch. E. Philipp in *The Status of the Taliban: Their Obligations and Rights under International law*, przypis 48.

funkcjonowały, zatem, dwa rządy. Jeden, uznany *de iure*, składający się z przedstawicieli ruchu mudżahedinów z prezydentem Rabbani'm na czele, który posiadał oficjalną reprezentację w Organizacji Narodów Zjednoczonych, tj. zasiadał tam dr Ravan Farhadi⁸⁶⁷ i drugi z talibów posiadający faktyczną kontrolę nad Afganistanem bez uznania międzynarodowego⁸⁶⁸. Zgodnie z doktryną prawa międzynarodowego brak uznania międzynarodowego rządu nie wyłącza zdolności międzynarodowej państwa⁸⁶⁹. Zwłaszcza że niektóre oficjalne źródła potwierdzały *post factum* funkcjonowanie rządu talibów w Afganistanie. Przykładowo nota wyjaśniająca podstawy prawne brytyjskiej operacji w Afganistanie (SN/IA/5340) odwoływała się do talibów jako rządu Afganistanu⁸⁷⁰.

Kiedy w 2001 roku nastąpił atak na World Trade Centre, rząd USA uznał, że przysługuje mu prawo do indywidualnej i zbiorowej samoobrony⁸⁷¹. Administracja prezydenta G. Busha powołała się na art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych, który stanowi, iż „żadne postanowienie niniejszej Karty nie narusza naturalnego prawa każdego członka Organizacji Narodów Zjednoczonych, przeciwko któremu dokonano zbrojnej napaści, do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony”. Zasada ta została potwierdzona przez Rezolucję Rady Bezpieczeństwa 1368 i 1373⁸⁷². Rada Bezpieczeństwa nie autoryzowała operacji wojskowej USA w Afganistanie⁸⁷³.

Powyższe prowadzi do następującej konkluzji. Operacja Enduring Freedom była konfliktem zbrojnym pomiędzy rządem USA a Afganistanem rządzonym przez nieuznany rząd talibów. W takiej sytuacji można przyjąć, że konflikt przed rozmowami pokojowymi w Bonn, które doprowadziły do powstania rządu prezydenta Karzaia, był międzynarodowy. W takiej sytuacji konflikt był regulowany całością prawa humanitarnego, zwłaszcza tą dotyczącą statusu

⁸⁶⁷ Informacje na stronie <<http://www.afghanistan-un.org/whos-who/former-permanent-representatives/>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁶⁸ S. Ojeda, *US detention of Taliban fighters, some legal considerations*, International Law Studies vol. 85, [w:] *The War in Afghanistan: A legal analysis*, ed. M. N. Schmitt, US Naval War College, 2009, p. 358–359 available at <<http://www.usnwc.edu/Research---Gaming/International-Law/New-International-Law-Studies-%28Blue-Book%29-Series/International-Law-Blue-Book-Articles.aspx?Volume=85>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁶⁹ R. Wolfrum, Ch. E. Philipp, *The Status...*, *op.cit.*, s. 570.

⁸⁷⁰ B. Smith and A. Thorp, House of Commons note, *The legal basis for the invasion of Afghanistan*, Standard Note: SN/IA/5340, Luty 2010, Section International Affairs and Defence Section, s. 2, <<http://www.parliament.uk/briefing-papers/sn05340.pdf%E2%80%8E>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁷¹ John Negroponte letter to the president of the Security Council S/2001/946 październik 2001.

⁸⁷² S/RES/1368 (2001) 12 września 2001 and S/RES/ (2001) of 28 września 2001.

⁸⁷³ B. Smith and A. Thorp, House of Commons note, *op. cit.*, s. 3.

jeńców wojennych. Zatem można przyjąć, że przynajmniej część talibów mogła być uznana za jeńców wojennych w świetle III Konwencji genewskiej.

Po ustanowieniu rządu prezydenta Karzaia, konflikt stał się międzynarodowy.

12.7.2. Jaka jest kwalifikacja prawna pomiędzy siłami USA a al-Kaidą?

Główny celem operacji sił USA w Afganistanie było pojmanie lub zabicie osób związanych organizacją al-Kaida odpowiedzialnych za atak terrorystyczny na World Trade Centre. Wynikało to z faktu, że w tym okresie Afganistan był siedzibą organizacji.

Al-Kaida al-Sulbah (Solidna Baza) została zainicjowana w roku 1987 przez Abdullaha Azzama i Osamę bin Ladena⁸⁷⁴. Działania te były kontynuacją organizacji Maktab Khadamat al-Mujahidin al-Arab, której celem było rekrutowanie, finansowanie i trenowanie osób chcących walczyć na rzecz mudżahedinów przeciwko Rosjanom w Afganistanie⁸⁷⁵. W późniejszym okresie al-Kaida za cel wrogich działań obrała USA i Izrael⁸⁷⁶. Początkowo al-Kaida ulokowała swoją siedzibę w Pakistanie (Peshawar), później w Sudanie i wreszcie w 1996 roku, ponownie w Afganistanie⁸⁷⁷. W Afganistanie stworzyła zaawansowaną infrastrukturę wojskową⁸⁷⁸. Umożliwiło to stworzenie organizacji zakorzenionej w ruchu Talibskim, która posiadała własne cele polityczne i wojskowe. Częścią tej działalności był atak na World Trade Center⁸⁷⁹.

Al-Kaida nie wykonywała ani *de facto* ani *de iure* kontroli nad Afganistanem. Pytanie dotyczące relacji al-Kaidy i talibów sprowadza się do kwestii, czy działania tej pierwszej można przypisać Talibom. Jeśli tak, to po spełnieniu dodatkowych warunków konflikt pomiędzy al-Kaidę i USA mógł być potraktowany jako międzynarodowy. Warto w odpowiedzi na to pytanie odnieść się do orzeczenia w sprawie Tadicia. W tym orzeczeniu Międzynarodowy Trybunał ds. Jugosławii orzekł, że efektywna kontrola przewidziana przez prawo międzynarodowe ma miejsce, kiedy państwo (w tym wypadku Afganistan pod rządami talibów) „organizuje, koordynuje lub planuje operacje wojskowe grup zbrojnych, a działania (tych) grup mogą być przypisane określone-

⁸⁷⁴ R. Gunaratana, *Inside Al Qaida – Global Network of terror*, Berkley Books, New York, 2003, s. 4–5.

⁸⁷⁵ *Ibidem*, s. 5–7.

⁸⁷⁶ *Ibidem*, s. 7.

⁸⁷⁷ Podręcznik Sił Specjalnych, Materiały jawne, Lubliniec 2003, s. 23.

⁸⁷⁸ *Ibidem*, s. 24.

⁸⁷⁹ Więcej na ten temat na stronie <http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3128802.stm> (dostęp: 5.10.2013).

mu państwu⁸⁸⁰. Talibowie, w okresie współfunkcjonowania z al-Kaidą, nigdy nie byli w stanie jej kontrolować⁸⁸¹. Podsumowując, działania al-Kaidy były luźno powiązane z talibami, miały charakter terrorystyczny oraz kryminalny i jako takie nie mogą być przypisane talibom.

Konflikt pomiędzy siłami USA oraz al-Kaidą nie mógł być traktowany jako międzynarodowy. W związku z powyższym mógł być regulowany jedynie przez art. 3 wspólny. Natomiast Protokół dodatkowy II nie ma zastosowania z dwóch powodów. Po pierwsze al-Kaida jako organizacja terrorystyczna nie przestrzega prawa humanitarnego, co jest warunkiem stosowania PD II. Po drugie zarówno USA, jak i Afganistan w tamtym okresie nie były stroną PD II.

12.7.3. Kwalifikacja konfliktu pomiędzy talibami a Sojuszem Północnym?

Sojusz Północny był jedną z frakcji walczących o władzę w Afganistanie w latach 80 i 90. Po upadku reżimu komunistycznego Sojusz nie był w stanie utworzyć stabilnego rządu. Pomimo zdobycia Kabulu przez jednego z liderów Sojuszu, Ahmeda Shaha Massouda, w kwietniu 1992 roku⁸⁸², w kraju toczyły walki frakcyjne pomiędzy dowódcami polowymi. Po zajęciu Kabulu, miasto zostało podzielone na strefy wpływów. W rezultacie walk wyłoniły się dwie zwalczające się strony. Jedna reprezentowana przez Shaha Massouda i prezydenta Burhanuddin'a Rabbani'ego, a druga przez Gulibudin'a Hekmatyara i generała Dostum'a. Pomimo zawarcia porozumień pokojowych w marcu 1993 roku, walki nie ustawały⁸⁸³. Z chaosu wojny domowej wyłonił się zwycięski ruch talibów⁸⁸⁴. W okresie po zdobyciu Kabulu przez talibów, Sojusz Północny kontrolował ok. 10–20% kraju⁸⁸⁵.

Powyższa sytuacja oznaczała, iż toczył się konflikt niemiędzynarodowy. Nie budzi wątpliwości fakt, iż był on regulowany przez art. 3 wspólny⁸⁸⁶. Pytanie, czy konflikt ten mógł być regulowany przez Protokół dodatkowy II.

⁸⁸⁰ ICTY, Prosecutor vs. Tadić (IT-94-1). Orzeczenie z 15 lipca 1999, para. 137.

⁸⁸¹ B. Dreyfuss, *The Taliban is not al Qaeda*, artykuł dostępny na stronie The Nation <<http://www.thenation.com/blog/160681/taliban-not-al-qaeda#>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁸² N. Nojumi, *The rise of the Taliban in Afghanistan, mass mobilization, civil war and the future of the region*, Palgrave, New York, 2002, s. 96.

⁸⁸³ UN Press Release SC/6203, kwiecień 1996, <<http://www.un.org/News/Press/docs/1996/19960409.sc6203.html>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁸⁴ W. Jagielski, *Modlitwa o deszcz*, W.A.B., Warszawa 2002, s. 50.

⁸⁸⁵ Country Profile: Afghanistan, Library of Congress – Federal Research Division, s. 3, <<http://international.loc.gov/frd/cs/profiles/Afghanistan.pdf>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁸⁶ Przedłużający się charakter konfliktu pomiędzy siłami Sojuszu i Talibami został potwierdzony przez szereg źródeł, np. <<http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aa092801a.htm>> (dostęp: 5.10.2013).

Pomimo że obie strony spełniały przesłanki zastosowania PD II ze względu na stopień organizacji stron walczących, to nie miał on zastosowania. Wynika to z faktu, że Afganistan nie był stroną PD II. Afganistan stał się stroną Protokołu dodatkowego II dopiero w 2009 roku⁸⁸⁷.

Część praktyczna

Kazus

W konflikcie zbrojnym w Bośni–Hercegowinie konflikt zbrojny miał zarówno charakter międzynarodowy, jak i niemiędzynarodowy. Określ charakter konfliktu zbrojnego pomiędzy⁸⁸⁸:

- a) Serbami i Chorwatami, mieszkańcami Bośni i Hercegowiny?
- b) Serbskimi siłami powstańczymi a siłami rządu bośniackiego?
- c) Siłami Armii Jugosłowiańskiej a siłami rządu Bośniackiego?

Odpowiedź:

W tym przypadku mamy do czynienia z konfliktem niemiędzynarodowym, a więc w pierwszym rzędzie zastosowanie znajdzie tu art. 3 wspólny dla wszystkich czterech Konwencji genewskich z 1949 roku. Ponadto wszystkie państwa uczestniczące w konflikcie w tym Bośnia i Hercegowina są stroną PD II. Pytanie, czy PD II ma zastosowanie w takim konflikcie?

Gdy dochodzi do walk pomiędzy siłami rozłamowymi, to PD II nie ma zastosowania. Zgodnie z treścią art. 1 PD II reguluje jedynie konflikt zbrojny toczony pomiędzy rządem „a rozłamowymi siłami zbrojnymi lub innymi zorganizowanymi uzbrojonymi grupami”. W tej sytuacji wykluczone jest zastosowanie tego rotokołu do walk pomiędzy poszczególnymi grupami rozłamowymi, tj. siłami powstańczymi bośniackich Chorwatów i bośniackich Serbów.

W toku konfliktu pomiędzy tym uczestnikami zastosowanie znajdzie art. 3 wspólny. W takiej sytuacji art. 3 wspólny jest uzupełniony treścią PD II, w szczególności kiedy natężenie walk i stopień organizacji stron walczących powoduje, iż spełnione zostały przesłanki art. 1 PD II.

W trzeciej sytuacji mamy do czynienia z przykładem konfliktu o charakterze międzynarodowym. Zastosowanie więc znajdą cztery Konwencje genewskie, zwłaszcza III KG z 1949 roku o traktowaniu jeńców wojennych. Konflikt miał charakter w pełni międzynarodowy⁸⁸⁹.

⁸⁸⁷ <<http://www.cicr.org/eng/resources/documents/news-release/2009-and-earlier/afghanistan-news-240609.htm>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁸⁸ Kazus opracowany na podstawie *Materiał edukacyjny MPH PCK przeznaczony dla nauczycieli PO*, s. 17–18, <<http://skpck.net16.net/mph/mph.pdf>> (dostęp: 5.10.2013).

⁸⁸⁹ Rozdział jest kontynuacją opracowania zawartego w publikacji „*Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Materiał szkoleniowy dla szeregowych*”, red. ppłk Z. Falkowski, ISBN 978-83-62345-45-8, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2013.